

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ט / גליון שצה
ערש"ק פרשת יתרו ה'תשע"ג

מדוע נוגע שר' ישמעאל דווקא מפרש "אם מזבח אבנים" שחובה הוא?

מדוע במעמד הר סיני הוזהרו על דברים כ"לא תגנוב" ו"לא תרצח"?

אי מצות כיבוד או"א היא מצוה שבין אדם לחבירו או למקום?

עצות והדרכות בלימוד התורה, התמדה ושקידה, והצלחה בלימוד

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת יתרו, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שצה), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב שמואל אבצן, הרב יהודה בראוד, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב ראובן זאיאנץ,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ,
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

United States ארץ הקודש
1469 President St. ת.ד. 2033
#BSMT כפר חב"ד 60840
Brooklyn, NY 11213 03-738-3734
718-534-8673 למחלקת הפצה הקישור 2
www.likras.org • Likras@likras.org

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

כה

לקראת שבת

וזה לשונו:

"למה ירדה הנשמה למטה, עבור מה ירדה הנשמה לעולם התחתון, הנשמה אינה צריכה תיקון, אלא דירידה זו צורך עלי', הנשמה בהיותה למעלה – רואה אלקות, ובהיותה כאן למטה היא מרגישה אלקות, ובעבור היתרון הלזה מה שבעולם הזה מרגישים אלקות, בשביל זה ירדה הנשמה למטה".

ראי' שאחר ההרגש – ראי' אחרת

וביאר הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש, להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, בעת היחידות ההיא, כי בעלות הנשמה למקור חוצבה אחרי היותה למטה, הנה הראי' שלה שרואה באלקות הוא באופן נעלה ונשגב עד למאד, לגבי הראי' שהיתה לה להנשמה באלקות קודם ירידתה.

וכ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ביאר הענין, ע"ד המבואר בזהר "דידעין מה דחמאן", או "לא ידעין מה דחמאן".

והסביר הענין על דרך משל:

ציור נאה ביותר כשהוא מצוייר בריבוי גוונים בתכלית היופי, הנה כל אשר יש לו כח הראי' ורואה את הציור הוא, ה"ה מתפלא על יופי הדבר, ומתענג בו תענוג נפלא, אבל בשום אופן לא ידמה להתענוג הנפלא שיש לו להחכם בחכמת הציור, כי הראי' שלו הוא באופן אחר, הוא רואה בציור דבר שמשיהו אחר לא רואה.

וטעם הדבר הוא, לפי שהראי' שלו הוא ראי' שאחר ההרגש, וראיה הבאה אחרי ההרגש היא ראיה אחרת לגמרי.

והדוגמא מזה יובן בנשמה:

דהנשמה כמו שהיא למעלה, קודם ירידתה למטה להתלבש בגוף, הנה היא רואה אלקות במוחש, אמנם כל זה הוא מה שהנשמה רואה אלקות, אבל לא הרגשת אלקות, ועל זה הוא ירידתה, שהיא תרגיש אלקות, ואחרי כן בעלותה הנה הראי' שלה באלקות הוא באופן נעלה באין ערוך.

(אגרות קודש ח"ד ע' קמט ואילך)

ה. מקרא אני דורש.

מזבח אדמה ומזבח אבנים - שני ציוויים

רש"י מפרש "ואם מזבח אבנים תעשה לי" - "חובה", אולם לאיזה צורך מביא את שם בעל המימרא רבי ישמעאל? / מדוע רש"י הרחיק את ראייתו בשעה שיכל להביאה מפסוק א' קודם? / הביאור שמזבח אבנים - חובה, מיוסד היטב דוקא על-פי שיטת רבי ישמעאל ש"מזבח אדמה" פירושו "שלא יבנו ע"ג עמודים" / "אבנים שלמות" - למעט לבנים (ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 99 ואילך)

ח. פנינים.

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.

החידוש הגדול של מתן תורה

"מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם" ו"קיימו האבות את כל התורה כולה עד שלא ניתנה", אמרו חז"ל. אם כך מה נתחדש ומה נשתנה במתן תורה? / האם בשביל להזהיר על דברים כה פשוטים ויסודיים כמו "לא תגנוב" ו"לא תרצח" היה צריך להיות "יורד ה' על הר סיני" ו"על כל דיבור ודיבור פרח נשמתן" ועד שמשווים אותם לדיברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך"? / ביאור ביסוד החילוק בין קודם מ"ת ללאחר מ"ת בדרך הפנימיות והסברת החידוש הגדול: "ביטול הגזירה"

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 887 ואילך. חט"ז עמ' 211 ואילך. אגרות קודש ח"ל עמ' כה)

יד. פנינים.

דרוש ואגדה

טו. חידושי סוגיות.

בגדר מצות כיבוד או"א

יפלא בשיטות המפרשים גבי חקירת המנ"ח אי הוי מצוה שבין אדם לחבירו או למקום / יעמיק בביאור מש"כ הרמב"ן דכיבוד ההורים הוי כבוד שמים מצד שותפותם ליצירת הולד, ויבאר הכיצד אינו בסתירה למש"כ המפרשים דאין שליטה ביד אחר מלבד הקב"ה / עפ"ז יסיק בענין החקירה הנ"ל (ע"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 90 ואילך)

כב. תורת חיים.

כשה' מסיר דאגות, זה רמז לאדם / ככל שיש יותר ידע, כך יש יותר צימאון / מכתבי קודש ובהם עצות והדרכות בלימוד התורה, התמדה ושקידה, והצלחה בלימוד

כד. דרכי החסידות.

מכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ נ"ע, אודות זה שדוקא ע"י ירידת הנשמה למטה, זוכה היא להרגיש אלקות

מזבח אדמה ומזבח אבנים - שני ציוויים

רש"י מפרש "ואם מזבח אבנים תעשה לי" - "חובה", אולם לאיזה צורך מביא את שם בעל המימרא רבי ישמעאל? / מדוע רש"י הרחיק את ראייתו בשעה שיכל להביאה מפסוק א' קודם? / הביאור שמזבח אבנים - חובה, מיוסד היטב דוקא על-פי שיטת רבי ישמעאל ש"מזבח אדמה" פירושו "שלא יבנו ע"ג עמודים" / "אבנים שלמות" - למעט לבנים

בסוף פרשתנו (כ, כא-כב): "מזבח אדמה תעשה לי... ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית, כי חרבך הנפת עליה ותחללה".

ובפירושו רש"י:

"ואם מזבח אבנים - רבי ישמעאל אומר, כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלשה: ואם מזבח אבנים תעשה לי - הרי אם' זה משמש בלשון 'כאשר', וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית; שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים, שנאמר 'אבנים שלמות תבנה'".

(וממשיך רש"י לפרט שני המקומות הנוספים בתורה שבהם מצינו לשון "אם" משמש על דבר שהוא "חובה"; וכבר נתבאר בזה בגליון הקודם, עיי"ש).

ויש לדקדק בדבריו:

א) למה הביא רש"י את שמו של רבי ישמעאל - והרי דרכו הכללית היא להביא את דברי חז"ל בסתם, בלי לפרש שם האומרים!

(ובגליון הקודם נתבאר שרצה רש"י לרמוז לשיטת רבי ישמעאל בענין "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", ששייך ללשון

כשהנשמה רואה אלוקות למטה

הנשמה אינה צריכה תיקון, אלא דירידה זו צורך עלי, הנשמה בהיותה למעלה - רואה אלוקות, ובהיותה כאן למטה היא מרגישה אלוקות, ובעבור היתרון הלזה מה שבעולם הזה מרגישים אלוקות, בשביל זה ירדה הנשמה למטה

למה ירדה הנשמה למטה?

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב] זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע סיפר לי את אשר שמע מאת הוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע: בהיותי בן שתים עשרה שנים ישב אז בפה - ליובאוויטש - הישיש החסיד ר' שלמה מנחם ז"ל מיאנאוויטש, אשר בבחרותו למד בהאראדאק, ושמע כמה מאמרים מהרה"ק הרב מנחם מענדל זצ"ל - בעל פרי הארץ - ואחרי כן למד בליאזנא [אצל רבינו הזקן]. הדרת פני החסיד ר' שלמה מנחם, קומתו ושערות זקנו וראשו הלבנות כשגל הביעו חן.

כ"ק אאמו"ר - כוונתו כ"ק רבנו הזקן - הי' מדבר, בעת אמירת חסידות ובעת שהי' על יחידות, בקול ניגון, והחסיד ר' שלמה מנחם כשהי' מספור איזה סיפור מכ"ק אאמו"ר, או שהי' חוזר איזה מאמר אשר שמע מכ"ק אאמו"ר, הי' עומד מלוא קומתו והי' חוזרם בקול ניגון כמו ששמעם מכ"ק אאמו"ר.

בין המאמרים אשר חזר, הי' מאמר אשר אמרו כ"ק אאמו"ר בחורף תקמ"ג באחד מלילי שבט, שהי' כ"ק אאמו"ר אומר אז דברי חסידות לפני בעלי ה'חדרים' גם בימי החול.

הכתוב בפ' משפטים "אם כסף תלוה" – שהוא א' מג' המקומות שבהם "אם" משמש בלשון חובה. עיי"ש באורך. וכאן יתבאר הטעם להדגשת שמו של רבי ישמעאל בשייכות להכתוב בפרשתנו – "ואם מזבח אבנים".

ב) כאשר רש"י מביא ראיה על החובה לבנות מזבח אבנים – מלשון הכתוב בפרשת תבוא – מדוע הוא מביא דוקא את הפסוק "אבנים שלמות תבנה" (תבוא כו, ו)? לכאורה, היה לו להביא את הפסוק המוקדם יותר (שם, ה): "ובנית שם מזבח לה' אלקיך מזבח אבנים!"

ג. וביאור הענין:

הנה בפסוק שלפנ"ז, "מזבח אדמה תעשה לי וגו'", שמדובר בו על המזבח שבנו ישראל במדבר, מביא רש"י שני פירושים בזה שהמזבח צריך להיות "מזבח אדמה":

א) "מחובר באדמה, שלא יבנו על גבי עמודים".

ב) "שהיה ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתן".

וזה שמוכרחים אנו ללמוד את "ואם מזבח אבנים" בלשון חובה – אף שפשטות הלשון "אם" (ובפרט בתוספת וא"ו – "ואם" – המחברו למה שנאמר לפני זה) משמעה לכאורה שמדובר בענין תלוי ורשות – מיוסד הוא בהפירוש הא' הנ"ל;

כי, לפי פירוש הב' אפשר שפיר לפרש את ה"ואם" כאן בלשון רשות, והיינו:

לפני כן מדבר הכתוב על זה שבעת ההליכה במדבר "היה ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה"; ועל זה ממשיך בכתוב דידן, שאם תמלא את המזבח שבמדבר אבנים – במקום אדמה – אז "לא תבנה אתה גזית".

[ומה שמוכח מהכתוב "אבנים שלמות תבנה" שחובה לבנות מזבח אבנים – שם איירי בהמזבח שבבית המקדש בארץ ישראל, ואילו כאן מדובר (לפי פירוש זה) בהמזבח שבמדבר].

אמנם לפי הפירוש הא', שהציווי "מזבח אדמה" פירושו שיהיה "מחובר באדמה" ("שלא יבנו על גבי עמודים") – אי אפשר לפרש שהציווי "ואם מזבח אבנים" בא כהמשך אחד להציווי "מזבח אדמה", שהרי אין ענינם שווה: "מזבח אדמה" מדבר באופן בנייתו של המזבח, ואילו "ואם מזבח אבנים" מדבר בהחומר שממנו עשוי המזבח עצמו.

ולכן לפי פירוש זה מוכרחים לפרש את הכתוב "ואם מזבח אבנים" בתור חובה וציווי חדש – שבנוסף להמזבח שהיה במדבר ועליו קאי הציווי "מזבח אדמה גו'", בא הכתוב כאן לחדש שיבנו מזבח אבנים לאחר שיעברו את הירדן.

וזהו הטעם שרש"י מדגיש כאן את שמו של רבי ישמעאל, בעל המאמר – לרמוז להיסוד וההכרח ש"ואם מזבח אבנים" הוא בלשון חובה, כי רבי ישמעאל לשיטתו שהוא סבירא ליה (במכילתא עה"פ)

ובודאי למותר להאריך ברמיזת הענין, כשרואים שהשי"ת מסיר טרדות ודאגות צריך להבין הרמז, אשר ביכולתו ובמילא גם מזכותו וחובו להתעמק בלימוד תורתנו תורת חיים בהעמקה הדרושה, ובלשון התניא התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק וכו' ואינו מסיח דעתו כו', שזהו ג"כ הצנור והכלי להוספה בברכת השי"ת מאן ולהבא הן בגשמיות והן ברוחניות.

ואם בכל אחד הדברים אמורים, עאכ"ו כזוה שזכה ללמוד בשיבת... ובפרט שע"י הנהגה טובה בכל האמור ישפיע גם על הרבים, חבריו, שגם הם ינהגו באופן האמור, שזכות הרבים מסייעתו.

(אגרות קודש חי"ז אגרת ו'רנד)

ככל שירבה ביראת שמים... תתרבה ברכת ה' בהצלחה בלימודו

...כן שואל עצה להצלחה בלימוד התורה.

כבר מלתו אמורה, יגעת ולא מצאת אל תאמין, ז.א. שבידו הדבר תלוי ונתנו לו הכחות על זה, אלא ככל שירבה ביראת שמים ביחד עם ההוספה בלימוד התורה, תתרבה ברכת השי"ת בהאמור, והרי דבר משנה, כל מי שיראתו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת.

(אגרות קודש חי"ז אגרת ו'רסד)

ככל שתגדל ידיעות התלמידים והתמדתם, יתרבה ג"כ צמאונם

בנועם קבלתי מכתבו מ...., אודות ביקורו בשיבת... ותוצאות הבחינות אשר השביעו רצונם.

ויהי רצון אשר בהנוגע להתלמידים כיון שהגשמיות משתלשלת מהרוחניות, ובענינים גשמיים הרי נאמר, מי שיש לו מנה רוצה מאתים, מי שיש לו מאתים רוצה ד' מאות, הרי ככל שתגדל ידיעות התלמידים והתמדתם, יתרבה ג"כ צמאונם ושקידתם בלימוד תורת ה' תמימה, הנגלה והפנימיות גם יחד...

ומשנה ת"ח לכת"ר וחבירו בעד בשורה הטובה, והעיקר אשר בטח ע"י הבחינה עוררו בהתלמידים קנאת סופרים עלי' נאמר תרבה חכמה, ובלשון הזהר (ח"ב קכו, ב) אסגיאו משיכו דחכמתא, והוסיף ביאור אדמו"ר הצ"צ ע"פ מרז"ל (שבת קנב, ב); מי שיש בו קנאה מרקיב, שהוא כענין התולע דקדושה שמרקיב הארז, מדות דנה"ב, וע"ד המבואר בארחות צדיקים שער יד על מרז"ל האמור קנאת סופרים תרבה חכמה, כי תראה אדם שלומד וכו' וכן לענין כל המצות כו' ומציין ג"כ לסוטה ג, ע"א (אור התורה ויצא ד"ה ותקנא רחל באחותה).

בברכה לבשו"ט, אין טוב אלא תורה ומצותי', תכה"י מתוך שמחה וטוב לבב.

(אגרות קודש חי"ז אגרת ו'ער)

ש"מזבח אדמה" פירושו "שלא יבנו על גבי עמודים" – הפירוש הא' הנ"ל;

ולכן לשיטתו אי אפשר לפרש ש"ואם מזבח אבנים" בא בהמשך ל"מזבח אדמה" (ושהוא "רשות"), ועכצ"ל שאין המדובר בו במזבח הנחושת שבנו במדבר אלא בחובת עשיית מזבח אבנים בכניסתם לארץ.

ג. אמנם עדיין יש מקום לבעל דין לחלוק, ולומר שתיבת "ואם (מזבח אבנים)" פירושה כמשמעה הרגיל – בלשון של "רשות" בלבד (ולא חובה); והיינו:

אמנם ידוע כי קיימת חובה לבנות מזבח מ"אבנים" (לאחר שיכנסו לארץ ישראל), אבל – לפי "פשוטו של מקרא" – יש מקום לומר שאין זה שולל עשיית מזבח מלבנים, כי גם "לבינה" נחשבת (לפעמים) בכלל "אבן" (ראה נח יא, ג ובפרש"י שם. ועיין בפירוש הר"ן עה"ת שם). ומעתה נמצא, שקיימת אפשרות לעשות את המזבח או מ"אבנים" ממש, או מ"לבנים" שנחשבים בכלל "אבנים" (וראה מכילתא עה"פ כאן).

ולפי מהלך זה, אפשר שפיר לפרש את לשון "ואם מזבח אבנים" שבכתוב כאן באופן תלוי:

אם מזבח לבנים תעשו – אז אין חשש ד"גזית", כי "גזית" פירושו "לשון גזיזה" (פרש"י עה"פ), והרי ענין גזיזה הוא שמפריד את הדבר מהמקום שהוא בטבעו (ולא רק שמחלק איזה דבר לשנים), דבר שאינו שייך בלבנים;

ודוקא "אם מזבח אבנים תעשה לי" – "אבנים" ממש (ולא לבנים) – אז "לא תבנה אתה גזית".

ד. וכדי לשלול סברא זו – מדייק רש"י ומביא מפ' תבוא (לא את הפסוק המוקדם יותר, "ובנית שם . . מזבח אבנים", אלא) את הפסוק "אבנים שלמות תבנה את מזבח גו":

גם אם "לבנים" נכללים בתואר "אבנים" (סתם), הרי אי אפשר לומר שהם נחשבים "אבנים שלמות"; אבן שלימה – ע"ד הפשט – מתאים דוקא באבן שאינה עשויה בידי אדם, אלא היא שלימה בטבעה ומשעת בריאתה (בידי שמים).

ולכן מלשון הכתוב "אבנים שלמות תבנה" מוכח שהחובה לבנות מזבח אבנים שוללת אפשרות להקים את המזבח מלבנים, ועכצ"ל ש"ואם מזבח אבנים וגו'" שבכתוב דידן הוא (לא בלשון רשות, אלא) בלשון חובה: חובה היא לבנות מזבח אבנים ואין אפשרות אחרת.

הדרך להצלחה בלימוד התורה

ובזה צפון אשרו הן בגשמיות והן ברוחניות

במענה למכתבו מ... בו שואל:

(א) מהי העצה לכוונה בתפלה.

ההתבוננות לפני התפלה עכ"פ איזה רגעים לפני מי הוא הולך להתפלל. ומהנכון שילמוד ג"כ בעל פה מהתחלת ריש פרק מ"א בתניא עד תיבת המלך (ע"ב), ולפני התפלה יחזור על זה בדבור או במחשבה בתוכן הדבר. וכן בימות החול קודם התפלה יפריש איזה פרוטות לצדקה.

(ב) מהי העצה ללימוד התורה ולהתמדה בזה.

ההתבוננות האמורה מועילה גם בנוגע ללימוד התורה, והעיקר בשני הענינים הוא הרעיון אשר התורה והתפלה וכל המצות ניתנו לטובת האדם, ובוה צפון אשרו הן בגשמיות והן ברוחניות.

(ג) בודאי יודע הכתוב בכמה מספרי חכמינו וגדולינו אשר לכוונת התפלה, מועיל תפלה מתוך הסיוד, ובלימוד התורה צריך להוציא בפה, ז.א. בדבור לא רק במחשבה.

(אגרות קודש חי"ז אגרת ו'רנט)

כשהש"ת מסיר טרדות צריך להבין הרמוז...

מאשר הנני קבלת מכתבו מ... בו מודיע אשר קבל הניירות שלו והכל עבר ב"ה בכי טוב.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

יום הכיפורים המותר באכילה

ויקה יתרו גו' עולה וזבחים גו' ויבוא אהרן גו' לאכל לחם עם חותן משה גו' ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם גו'

ויהי ממחרת – מוצאי יום הכיפורים הי' (יה, יב-יג, רש"י)

הקשו המפרשים (מפרשי רש"י כאן ועוד) איך אפשר לומר ש"ממחרת" הוא "מוצאי יום כ", דא"כ בא יתרו ביום הכיפורים, ואיך הקריבו עולה וזבחים ואכלו לחם בעיצומו של יום הכיפורים? ותירצו באופנים שונים.

ויש לתרץ בפשטות:

מפורש בכתוב (אחרי טז, ל) שהטעם לכל דיני יום הכיפורים הוא "כי ביום הזה יכפר עליכם גו'", והיינו דיני יום הכיפורים באים מצד היותו יום סליחה וכפרה.

וא"כ, באותה שנה לא נתחייבו בדיני יום הכיפורים. שהרי רק "בו ביום [ביום הכיפורים] נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך" (לשון רש"י עקב ט, יח ד"ה ואתנפל), ועד לשעת אמירתו של הקב"ה 'סלחתי' לא הי' יום הכיפורים 'יום כפרה', ופשוט שאין לומר שחלות דיני יום הכיפורים יהיו על חלק מהיום, בעוד שעל תחילת היום לא חלו דינים אלו (וראה במקור הדברים ביאור ענין זה בארוכה).

ומובן היטב איך אכלו לחם והקריבו קרבנות ביום הכיפורים, כי באותה שנה לא נאסרו בדברים אלו ביום ההוא. וק"ל.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ו עמ' 212 ואילך)

אחדותם של מצרים לעומת אחדותם של ישראל

ויחן שם ישראל נגד ההר

כאיש אחד בלב אחד

(יט ב, רש"י)

עה"פ בפ' בשלח "והנה מצרים נוסע אחריהם" פירש רש"י "בלב אחד כאיש אחד", ויש לעיין מה טעם שינה בפרשתנו וכתב "כאיש אחד בלב אחד".

ויש לבאר:

אנשי מצרים, חלוקים היו איש מרעהו. מפרעה מלך מצרים, החרטומים, ועד לה"ירא את דבר ה'". ורק בדבר אחד היו שווים – בשנאתם את ישראל. ולכן בנוגע למצרים הלשון הוא "בלב אחד כאיש אחד", כי זה שהיו "כאיש אחד" כאשר רדפו אחרי ישראל הי' מפני היותם "בלב אחד" בשנאת ישראל שבליבם.

משא"כ עם ישראל היו מאוחדים ובקירוב אחד לשני מפני היותם עם אחד – עם ישראל, ולכן בנוגע להם הלשון הוא "כאיש אחד בלב אחד", שתחילה היו "כאיש אחד" – בקירוב ובהתאחדות זה לזה, ועי"ז היו גם "בלב אחד", ברצון אחד לקבלת התורה.

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"א עמ' 101 ואילך)

לקראת שבת

כא

ומכל הלין נמצא לענין החקירה שבריש דברינו, דבאמת בכבוד אב ואם איתנהו ב' גדרים וענינים²²: (א) מה שהיא מצוה שכלית, והוא ענין שבין אדם לחבירו (אם מצד ענין של הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו אביו ואמו אליו וגידולו וחינוכו, או גדר של פריעת חוב כדאייתא בירושלמי (פאה פ"א ה"א)). (ב) גדר של בין אדם למקום, דכיון שהאב "משנתף ביצירתו" הרי כיבוד או"א הוא "כבוד הא-ל".

ויש לומר, שזה גופא הטעם שבעשה"ד נאמרה מצות כיבוד או"א בחמשת הדברות הראשונות שהם דברים שבין אדם למקום, כי עיקר החידוש דמצות כיבוד או"א הוא רק בישראל, והוא ענין זה שבכיבוד אב מפני שהוא "משנתף ביצירתו", משא"כ באוה"ע שייך רק הענין הא' דכיבוד²³ או"א²⁴ (מצוה

22 וראה ס' חסידים סי' קנב ותקעג. ברית עולם להחיד"א שם. ובכ"מ.

23 ראה לקו"ש ח"ה (ע' 5-154, 160 ואילך), שאף שכיבוד אב ואם אינו מכלל ז' מצות ב"נ (כדאייתא בסנהדרין נו, ב. וראה קידושין לא, א. נזיר סא, א), ה"ז בכלל ישובו של עולם, ע"ש באורך.

24 ראה הקדמת ר"ן גאון לברכות (נדפסה בש"ס

ווילנא שם): כל המצוות שהן תלויין בסברא ובאובנתא דלבא כבר הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים. ובהגהת רעק"א ליו"ד סרמ"א סעיף ט בשם פורת יוסף ש"בנימוסייהם" מקיימים כבוד או"א. וראה שו"ת בנימין זאב סי' קסט. ועוד.

25 ובאמת גם בזה עצמו איכא מעלה בישראל לגבי האומות, שאצל ישראל גם קיום מצות כיבוד אב ואם כדבר שבין אדם לחבירו הוא מצד ציווי הקב"ה בתורתו (ככל מצוות דמשפטים) – ראה מדרש תלפיות בתחלתו. ערוך השולחן יו"ד סר"מ ס"ב וד'.

החידוש הגדול של מתן תורה

"מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם" ו"קיימו האבות את כל התורה כולה עד שלא ניתנה", אמרו חז"ל. אם כך מה נתחדש ומה נשתנה במתן תורה? / האם בשביל להזהיר על דברים כה פשוטים ויסודיים כמו "לא תגנוב" ו"לא תרצח" היה צריך להיות "וירד ה' על הר סיני" ו"על כל דיבור ודיבור פרח נשמתן" ועד שמשווים אותם לדיברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך"? / ביאור ביסוד החילוק בין קודם מ"ת ללאחר מ"ת בדרך הפנימיות והסברת החידוש הגדול: "ביטול הגזירה"

אמרו חז"ל: מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם. היו במצרים ישיבה עמהם וכו', אברהם זקן ויושב בישיבה היה כו', יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה כו', יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה כו' וכו'.¹ ומלבד זאת נודע בשערים מה שאמרו ש"קיימו האבות את כל התורה כולה עד שלא ניתנה".²

ואם כן יש לחפש ולבאר מהו החידוש דמתן תורה, ומה נשתנה ממה שהיה קודם לכן.

והנה במדרש³ על הפסוק "כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ" וגו':

אמר דוד: אף על פי שגזר הקב"ה: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם.⁴

למה הדבר דומה? למלך שגזר: בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי. כך נשברא

לשקי"י¹⁸, דאף שה"שקי"י אינו משפיע ונותן כלום משלו כ"א של "מרי" (בעל החמרא), וגם זה גופא שמשקה החמרא הוא בשליחותו של בעל החמרא, מ"מ, כיון שאינו מוכרח בזה ומעשהו הוא בבחירתו החפשית, לכן מגיעה לו הכרת טובה עבור זה.¹⁹ וכן בענינו, דכיון שהם בחרו להיות שלוחי השם להוליד בן זה ולגדלו ולטפחו כו', לכן מגיע להם שכר וכבוד עבור בחירה זו.

ושוב יש לעיין בדברי הרמב"ן הנ"ל שהענין דכבוד אב ואם הוא (לא הכרת טובה על בחירתם אלא) לפי שהאב "משתתף ביצירתו".

ג

יסיק דכח הלידה הוא כח הקב"ה ולא כח ההורים ואעפ"כ יש מקום בישראל לכבודם בשביל זה, ועפ"ז יסיק בענין החקירה בגדר מצוה זו

והנראה בזה, דהנה כח ההולדה שהוא מכח שמים כנ"ל, הרי בודאי שדוקא בישראל קדושים שעליהם שורה השכינה – נעשה כח הקב"ה לחלק מעצם מציאותם וגדרם, ומתייחד עמהם. משא"כ בשאר נבראים שאין בהם נשמה קדושה, הרי כח ההולדה, שהוא כח אין-סוף שלמעלה מחיק הנבראים, הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, דאף שהקב"ה קבע כח זה בטבע גופם הרי זה ע"ד כח שאינו בגדרם ונשאר למעלה ממציאותם.²⁰

וזהו גם ההכרח שמצד ענין זה שבכבוד או"א, שהם משתתפים עם הקב"ה ביצירתו, ה"ז בעיקר מצוה שבין אדם למקום ("כבוד הא-ל"), ולא הענין של בין אדם לחבירו: אם הכבוד המתחייב מיצירת הבן הוא למציאות האב והאם מצד עצמם, בגלל שהם בעלי בחירה ובבחירתם ורצונם הביאו אותו לאויר העולם, הנה אז ה"ז בסתירה לאמונה אמיתית באחדות השם, שאין עוד שליטה מלבד הקב"ה בהנהגת הבריאה – אלא ענין הכבוד כאן הוא רק מצד כח הקב"ה שבא ונמשך (בתורת כח בלתי גבולי) בהולדה שע"י או"א. דכיון שכח הקב"ה מאיר בהם ומתייחד עמהם, לכן, שייך לומר, שהכיבוד שמכבדים את האב ואם (מצד כח הקב"ה שבהם, שעל ידו נוצרו) הוא "כבוד הא-ל", והוי בגדר "בין אדם למקום".

(1) ילקוט שמעוני חיי שרה רמז קד. ועוד.

(2) ראה בפרש"י עה"ת: בראשית כו, ה (ביחס לאברהם); שם כו, יב. כו, ג. כו, ט. (ביצחק); שם לב, ה (ביעקב).

(3) שמור"ר פי"ב, ג. ועוד.

(4) תהילים קלה.

(5) שם קטו, טז.

(18) וראה הסה"צ להצ"צ מצות מילה (ו, א ואילך).

(19) וראה לקו"ש ח"ז ע' 14 ובהערה 22.

(20) ועיין עוד מה שיש להאריך בהגדרת כח ההולדה

בשאר הנבראים – בלקו"ש ח"ז ע' 94 ובהנסמן שם.

(21) הובא בתפארת ישראל להמהר"ל שם.

הקב"ה את עולמו גזר ואמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. כשבקש ליתן את התורה בטל גזרה ראשונה ואמר: התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים, ואני המתחיל: וירד ה' על הר סיני⁶, ואל משה אמר עלה אל ה'⁷. הרי: כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות.

והיינו, דיסוד החילוק בין הזמן דקודם מתן תורה ללאחר מ"ת, הוא דקודם מ"ת היתה "גזירה" שהעליונים לא ירדו למטה והתחתונים לא יעלו למעלה, ובשעת מתן תורה בטלה הגזירה.

ויש לבאר את הענין באר היטב בדרך הפנימיות והחסידות, ועפ"ז יבוארו כמה וכמה מאורעות ופרטים תמוהים במעמד הר סיני וקבלת התורה.

ויוזנו זה בהקדם הבנת עבודת השם שהיתה אצל האבות, שעליהם אמרו⁸ "האבות הן הן המרכבה". כלומר: גודל ועוצם הביטול וההכנעה להש"ת שהיה אצל האבות הק', הוא בדוגמת "מרכבה". דכמו המרכבה שאין לה שום רצון מעצמה, וכל מהותה הוא רק לעשות רצון הרוכב, ועד כדי כך שברצותו ינחנה הנה והנה, ובכל אשר תפנה אין זה אלא בגלל שכך עלה ברצון הרוכב – כך היו האבות בבחינת "מרכבה" להש"ת, "שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מענייני עוה"ז, ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם"⁹.

ובשביל היותם "מרכבה" היו מקיימים את המצוות (מצד ה"גברא"), ואי"ז שבה"חפצא" של המצוות היה קדושה עליונה מצ"ע.

ובעומק יותר: זאת אשר האבות היו צריכים לקיים את המצוות, היה פועל יוצא מדביקותם ויחודם התמידי באלוקים חיים. דמאחר ולא היה להם שום דבר מלבד הדביקות בה', וכל המציאות והפרטים שלהם היו דבוקים בתכלית – לכן גם ב"כח המעשה" ואבריהם הגשמיים, היה צריך להיות ג"כ פעולה של אלוקות – ולכן קיימו מצוות בגופם.

אבל אנן לאחרי מ"ת, אצלנו קיום המצוות הוא מכיון שזה מה שצויה לו המלך מלכי המלכים. דהיינו: שה"חפצא" של התפילין והטלית נבחר ע"י הקב"ה להיות "מצוה", ואנחנו (ה"גברא") בטלים וטפלים לה"מצוה" ומקיימים אותה.

מטעם זה מבואר בזהר הק"ק¹⁰ שיעקב אבינו ע"ה קיים מצוות תפילין, לא בגשמיות ממש, אלא שע"י שפצל את המקלות פעל ועשה את אותן המשכות והשפעות שעושינן אנחנו ע"י קיום מצוות

(6) שמות יט.

(7) שם כד.

(8) ב"ר פמ"ז ס"ו. שם פפ"ב ס"ו.

(9) לשון התניא, פכ"ג.

(10) ח"א קסב, א.

הארץ שתוציא צמחה ע"י הכח שניתן לה מהקב"ה במאמר תדשא הארץ דשא (בראשית א, יא), כן הוא הזרעת האדם ואשתו ע"י מאמר פרו ורבו) – עם כל זה נקראים שותפים להקב"ה בבריאת האדם, כי הם בעלי בחירה ובידם להזדווג או לא להזדווג, ולכן חייבים בכבודם.

ויש להעיר בזה, בהקדם דהרי ענין העבודה זרה דדור אנוש (שחשבו שהכוכבים כו' יש להם בחירה אם לפעול ולהשפיע בכחו של הקב"ה) אינו רק טעות בלבד, שטעו בהבנת הדברים וכו', אלא עצם סברא זו היא בסתירה לעיקרי האמונה, וכמ"ש הרמב"ם ב"ג עיקרים שלו (סנהדרין פרק חלק): "יסוד החמישי שהוא ית' הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו"¹¹ גדולתו ולעשות מצוותיו ושלא יעשו כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו הש"י וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו אלא אליו בלבד יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו וזהו היסוד החמישי שהזהיר על עבודה זרה". ומכל מקום אין בכל זה סתירה למ"ש הצמח-צדק דכיבוד או"א הוא לפי שהם בעלי בחירה, כי אין הפירוש בזה שלהיותם בעלי בחירה יש להם שליטה ח"ו בהנהגת העולם, ובידם להוליד או לא להוליד (וכן להטיב או להרע) שלא ברצון הקב"ה ח"ו, אלא הוא רק ע"ד דברי הש"ס (ב"ק צב, ב) "חמרא למרי' טיבותא

מה שאין כן במלכי ישראל מכירים שאין המלוכה שלהם וכמו שיבואר לקמן דלכך מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מפני שאין הכבוד שלו אלא של הש"י, אבל מלכי עכו"ם היו טועי' שהמלוכה הוא שלהם ואין הש"י משגיח עליהם, ולכך אמר יודוך ה' כל מלכי ארץ כששמעו שחלק הש"י כבוד לאב ולאם". עיי"ש עוד מה שהאריך בזה. ויעויין ג"כ בפנים יפות פרשתנו עה"פ (הביאו ב"אור התורה" דלהלן).

והנה ע"ד ביאור הנ"ל כתב גם בעל הצמח-צדק בספרו "אור התורה" (פרשתנו כרך ח) ע' ג' ואילך, ומוסיף שם ביאור טעם החילוק בין כל הכוכבים והמזלות וצבא השמים בכלל כו', שאין ראוי לחלוק להם כבוד¹² [אף שהם שמשים המשמשים לפניו ית' ונתנם במרום להנהיג את העולם], לאב ואם שנצטוונו לחלוק להם כבוד, ועד שנקראים שותפים להקב"ה ("ג' שותפים באדם כו'"): כל הכוכבים כו' לא רק שאין להם שליטה וממשלה ח"ו מצד עצמם, אלא גם זה שעל ידם מנהיג הקב"ה את העולם ומשפיע לעולם, הרי אין להם שום בחירה כלל להשפיע או לא להשפיע, או להשפיע כך או כך, כי הקב"ה הוא לבדו המשפיע על ידם, כגרזן ביד החוצב בו (על-דרך לשון הכתוב – ישע' י, טו) – ולכן אין ראוי לחלוק להם שום כבוד; מה-שאינ-כן או"א שנחשבים שותפים להקב"ה בבריאת האדם, אף שבאמת גם חלקם הוא מהקב"ה שהוא המהוה ומחי' גם את האו"א (כי כמו

(16) בהבא לקמן ראה גם אוה"ת נח (כרך ג) תרנח, א ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' נד ואילך. וש"נ.

(17) כ"ה לפנינו. ובתרגום קאפח "ולפרסם" (ושם כו"כ שינויים בל' הרמב"ם).

יצירת הולד לא יתכן אלא בשותפות גלוי' דהקב"ה, לכן, כאשר מכבדים את האב מצד ענין זה שהוא "משתתף ביצירתו", ה"ז גם "כבוד הא-ל". וזוהי גם נקודת הביאור בדברי הרמב"ן דכיבוד אב ואם הוא "כבוד הא-ל", שמדבריו משמע (כנ"ל) שבעיקרו הוא ענין של "בין אדם למקום" (שלכן בא בחמשת הדברות הראשונות).

ב

יפלה בדברי הרמב"ן ממש"כ המפרשים בקידושין דאין לומר שלידת הולד ויצירתו תלוי' בשליטת אב ואם

ולתוספת ביאור יש להקדים דלכאורה דברי הרמב"ן צ"ע, כי הנה גרסין בקידושין (לא, א): "בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות". ובפרש"י: "כל-שכן שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו, וחיינו ומותו מסורין בידו". והיינו כדברי הש"ס הנ"ל דג' שותפין יש באדם כו'.

ובפי' דברי הגמ' גבי דברי האומות – כתב החיד"א בפתח עינים על אתר, ע"פ מ"ש הרמב"ם ריש הל' עבודה זרה "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי אותו הדור. . וזו היתה טעותם אמרו הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הן לשבחם ולפארום ולחלוק להם כבוד כו' התחילו לבנות לכוכבים היכלות

ולהקריב להן קרבנות כו' ולהשתחוות למולם וזוהי עיקר ע"ז" – ועל-דרך-זה בנדון-דידן, ש"אומות העולם היו סוברים כמ"ש הרמב"ם דהשי"ת חלק כבוד לכוכבים וגלגלים ונתנם במרום וזה מעשה שעשה וממנו ילמדו לכבדם ולהשתחוות להם, ואח"כ ששמעו אנכי ולא יהי' לך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש שנתקנא ח"ו ואין רוצה שיכבדו לשום א' ולא אתי דיבור ומבטל מעשה, וכששמעו כבוד את אביך והשוה כבודם לכבודו כביכול, מינה ידעו דח"ו לא נתקנא דהרי ציוה לכבוד או"א בתוקף הכבוד והשוה כבוד או"א לכבודו [כדאיתא בש"ס (קידושין ל, ב. וש"נ). ובתוס' (ד"ה כבוד – שם לא, רע"א) הביאו מירושלמי "שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו"], ומוכרח דנתן למזלות וכוכבים וכו' במרום להאיר לעולם השפל אבל לא לעובדם ולהשתחוות להם וחזרו והודו למאמרות דייקא דאף שהוא דיבור אינו סותר המעשה ח"ו". ועיין עוד בענין פי' זה במפרשי הע"י לקידושין שם.

[ובספר המקנה על אתר: "כבר כתבנו למעלה בזה, וע"ד הפשוט יש לפרש על פי מ"ש חז"ל בסוף מנחות על פסוק גדול שמי בגוי' דקרו לי' אלקא דאלקא ע"ש, וענינו מפני שמלכי מזרח ומערב משתחווין לשמש ולירח וכל צבא השמים אף שמאמינים במעשה בראשית שכולם נבראו ע"י מעשה ידי הקב"ה ולכך קרו ליה אלקא דאלקא ולכך כששמעו שצוה הקב"ה על כיבוד אב ואם מפני שנברא על ידם הודו כולם בכבוד השי"ת שכל צבא השמים נבראו על ידו. וכמו כן סברו מלכי ארץ שהמלוכה הוא שלהם,

תפילין – ולכך נקרא שהניח תפילין. והוא הוא הדבר: אשר יעקב אבינו ע"ה לא היה צריך למעשה המצוות, כי אם שדביקותו בהשם היתה חייבת להתגלות גם בדברים גשמיים ולכן היה חייב לעשות פעולה בגשמיות. אבל תוכן הפעולה – לא היה משנה כ"כ.

ובוודאי אשר המקלות אשר פיצל יעקב אבינו ע"ה, אין בהם מצ"ע דין "תשמיש קדושה" או אפי' "תשמיש מצוה". דלא היה בהם קדושה מצ"ע. משא"כ בקיום המצוות דידן, ופשוט.

ועד כדי כך שנתפשט המנהג לומר אחר אמירת תהילים של כל אחד מבני ישראל: "יהי רצון שתהא אמירת מזמורים אלו כאילו אמרם דוד מלך ישראל בעצמו זכותו יגן עלינו". ודעת לנבון נקל שאין לדמות בשום פנים ואופן אמירת תהילים של דוד המלך, נעים זמירות ישראל ע"ה, לאמירת תהילים דפשוט שבפשוטים שבישראל!

אלא שכאמור, אין הכוונה שהאומר ה"ה כדוד מלך ישראל, אלא שה"אמירה" שחשובה מעשה (דעקימת שפתיו הוי מעשה) – ולאחר מ"ת ניתנה חשיבות גדולה ל"מעשה" ול"חפצא", וה"אמירה" דמזמורי התהילים, באמת חשובה לפניו ית' מצד מציאותה ביותר.

ובאמת מפורש הוא במדרש¹¹: "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך". דריח הוא דבר רוחני שאין בו ממשות, ושמן "כאדם שמריק מכלי לכלי חבירו"¹² הוא בגשמיות. וכך מעשה המצוות של האבות, אף שגדלה ונשאה מעלת האבות במאוד מאוד – לא היה במעשיהם הגשמי קדושה. "אבל אנו שמן תורק שמך" – שבעצם מעשה המצווה יש קדושה גדולה ונפלאה.

וזהו הפירוש בדברי המדרש הנ"ל דקודם מתן תורה היו העליונים והתחתונים בהפרש והבדלה זמ"ז, כ"בני רומי שלא ירדו לסוריא" – דהרוחניות נשארה ברוחניותה, והגשמיות בגשמיותה ולא קרב זה אל זה. ובשעת מתן תורה נתחדש אשר הקדושה העליונה ("עליונים") ירדו לחפצי המצוה הגשמית ("תחתונים").

ובהבנת יסוד זה יובנו הרבה פרטים בהענין דמעמד הר סיני ומתן תורה. ומהם דברים הנוגעים בעבודת השם של כל אחד מישראל.

ולכל לראש מתגלה ענין זה בהמצוות שניתנו בשעת מתן תורה: עשרת הדיברות. דבעשרת הדיברות מצינו מצוות שונות ומן הקצה אל הקצה: מחד גיסא נצטוו ישראל "אנכי הוי' אלוקיך" ו"לא יהיה לך אלקים אחרים על פני". דפירושן של מצוות אלו הוא עמוק עמוק מי ימצאנו. שהם יסודות הדת וסדר החיים של התורה הקדושה, והם עניינים מחודשים בהשכלה ובחקירה אשר

(11) שהש"ר א, א.

(12) שם.

ישנו רק א-ל אחד, שהוא היה דבר חידוש גדול מאוד באותם הימים.

ולאידך, נאמרו בעשרת הדיברות גם מצוות כ"לא תגנוב" ו"לא תרצח" – שבאים להזהיר אודות העניינים הכי פשוטים ומובנים מעצמן, ועד שגם אומות העולם, להבדיל, יכולים להבינם בשכלם. ובלא מצוות אלו לא שייך שום סדר ואנושיות בכלל.

ועם כל זה, נאמרו הדיברות "לא תגנוב" ו"לא תרצח" לאותם ששמעו את "אנכי" ו"לא יהיה לך", ובאותן קולות וברקים, עם כל הרעש הגדול דמתן תורה!

דבר זה אין לו שום הבנה לכאורה: האם בשביל להזהיר "לא תגנוב" ו"לא תרצח" היה צריך להיות "וירד ה' על הר סיני" ו"על כל דיבור ודיבור פרח נשמתו". ועד שמשוים אותם להדיברות היסודיות "אנכי" ו"לא יהיה לך"!!

אך ע"פ היסוד האמור יובן כל זה היטב, כפי שיבואר לקמן.

והנה, בדיוק לשון המדרש הנ"ל נראה שישנם ב"גזירה" דקודם מתן תורה, וכנגדן ב"ביטול הגזירה" והחידוש דמתן-תורה, ב' עניינים: א. קודם מ"ת: עליונים לא ירדו למטה, והחידוש הוא ש"עליונים ירדו לתחתונים". ב. קודם מ"ת: תחתונים לא יעלו למעלה, והחידוש הוא ש"תחתונים יעלו לעליונים"¹³.

דיש לומר דב"עליונים" ו"תחתונים" הכוונה גם על עשרת הדיברות עצמן: הדיברות "אנכי" ו"לא יהיה לך" המדברות אודות ה"עליונים" ועניינים הכי עמוקים ויסודיים – ה"ה" "עליונים"; והדיברות "לא תרצח" ו"לא תגנוב" ודוגמתן, שהם עניינים פשוטים במאוד הם דוגמת "תחתונים".

הענין יובן ע"פ מאמר הגמרא¹⁴: "אלמלא לא ניתנה תורה (חס ושלום¹⁵) היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה". וזאת אומרת שישנם עניינים כאלו שאם ח"ו התורה לא היתה ניתנת, גם היינו יכולים לבוא עליהם ע"י התבוננות בנבראיו של הקב"ה, ולמידה מאורחותיהם.

ובכל זאת ציוה הקב"ה בתורתו גם על עניינים אלו, כיון שגם בהם ישנו לחידוש המיוחד דמתן תורה. דלולא התורה הקדושה, היינו מקיימים את המצוות הללו כעניינים שכליים פשוטים, שאינם

(13) הערת המו"ל: ב' פרטים אלו דעליית התחתון אל העליון, וירידת התחתון אל העליון – סוגיא רחבה הם בתורת חסידות חב"ד בכלל ובשיחותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע בפרט, וכאן נסתפק בהבאת פרט וביאור אחד. [לכללות הענין ראה: 'הדרן' על מסכת פסחים הא' (נד' בהוספות להגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים); 'הדרן' על פרקי אבות, לקו"ש חט"ז הוספות (מהדורה תניינא נד' בהוספות ל"ביאורים על פרקי אבות"); ועוד].

(14) עירובין ק, סע"ב.

(15) "כשאמרו" [אדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש נ"ע] היה מביא מאמר רז"ל זה, היה אומר "ח"ו" (כמועתק בפנים) – [מסיפורי כ"ק מו"ח אדמו"ר].

מה"חמשה לאדם" אלא מחמשת הדברות הראשונות המדברים "בכבוד הבורא"⁸.

ובביאור דעת הרמב"ן יש לומר, בהקדים, דבחינוך שם הלשון ש"האב והאם הם סיבת היותו בעולם. . . גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, ובראב"ע" "הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמלוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו". אבל ברמב"ן מדייק שהאב "משתתף ביצירתו", ותו לא. ובפשטות מקורו מדברי הש"ס (קידושין ל, סע"ב) "ג' שותפין הן באדם כו' בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני"¹⁰.

ויש לומר, דזה שהענין דכיבוד אב ואם הוא גופא "כבוד הא-ל" הוא רק מפני ש"משתתף (עם הקב"ה) ביצירתו". דזה שהורים עושים הכל בשביל הבן, "גמלוהו וטפחוהו כו'", אין זה בגדר "שותפות" להקב"ה, כי אע"פ

(7) ראה חזקוני פרשתנו עה"פ בפ' השני: חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע רק לשמים לפיכך הזכיר שמו בכולם שהרי לשמו הם קבועות.

(8) ולהעיר מהתחלת דברי הרמב"ן שם, שמבאר שגם ה"חמשה לאדם" שייכים לדברות הראשונות, שהטעם ד"לא תרצח" הוא דכיון ש"צויתך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה. . . אם כן השמר פן תחבל מעשי ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה" (ועד"ז בשאר הדברות), הרי שעוד דברות קשורים עם כבוד ה', ומ"מ נקראים "חמשה לאדם". ואולי י"ל כי זהו רק שעל ידם נמנעת פגיעה גם בכבוד השם אבל בעיקרם הרי הם דברים שבין אדם לחבירו.

ולהעיר ממחז"ל בנוגע לעשו שהידר בכבוד אביו (תיב"ע וישלח לב, יב. ב"ר פפ"ב, יד. דב"ר א, טו. זח"א קמו, ב. ועוד). – וראה לקמן סוף סעיף ג ובהערות שם.

(9) נסמן בהערה 2.

(10) ראה תפארת ישראל להמהר"ל פל"ו ורפמ"א.

שהאמת היא שהוא ית' ז"ן את העולם כולו", מ"מ, כיון שפעולות אלו הם דברים שבטבע, שהאדם עושה (כאילו) בכח עצמו, אין זה נק' "שותפות" עם מעשה הקב"ה; משא"כ יצירת הולד, שאין זה בכח האדם לבדו להביא את הולד לעולם אלא אך ורק בצירוף "שותפות" גלוי' דהקב"ה, ש"נותן בו רוח ונשמה כו'" (גדה לא, א)¹¹.

ואולי י"ל, דגם חלק האב והאם (הגוף) תלוי באופן גלוי בהקב"ה¹², כי כח ההולדה הוא כח בלי-גבולי להוליד עד אין-סוף¹³, ובודאי אין כח זה מצד יכולת הנבראים וגדרם¹⁴, כי דבר שאינו בגבול ומידה הוא רק בחיק הבורא, והיינו בודאי שהמפליא לעשות קבע מכחו הבל-גבול בגוף האדם¹⁵. וכיון שכל ענין

(11) וראה גם ב' העניינים בראב"ע שם, "החיוב הוא בשקול הדעת", ו"בעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף צוה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם". ע"ש.

(12) וראה אלשיך עה"ת פרשתנו עה"פ בסופו.

(13) וגם עצם ההולדה הוא ענין של חידוש, כעין יש מאין.

(14) ולהעיר שיש כמה בני אדם (אנשים ונשים) שהם בריאים ושלמים בתכלית הבריאות, ועד שאין שום חסרון כלל באברי גופם, ומ"מ אינם מולידים, לפי שענין ההולדה אינו ענין טבעי לבד, אלא תלוי בהמשכת כח האין-סוף להיות ההולדה, וכמ"ש (בראשית א, כו-כח) "זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו גו'", דאף כשהם שלימים בטבע גופם שיוכלו להוליד, מ"מ צריכים הם לברכה שיהיו פרים ורבים, וברכה זו הוא כח האין-סוף שנמשך באדם כדי שיוכל להוליד.

ולהעיר מענין הצומח. ובפרט "עץ פרי עושה פרי" העושה פרי "למינהו" (בראשית שם, יא-יב). וראה לקו"ש חל"ו ע' 94.

(15) ועד"ז הוא בפשטות בבעלי חיים (וראה לקו"ש חל"ו שם).

ויש לדון בזה ממש"כ הרמב"ן בפרשתנו (כ, יג), וז"ל: "עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבוד את אביך כבוד הא-ל כי לכבוד הבורא צוה לכבוד האב המשתתף ביצירה¹ ונשאר חמשה לאדם בצרכו וטובתו". ומוכן מדבריו, שכיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים שבין אדם למקום, שלכן מקומו בעשה"ד הוא בחמשת הדברות הראשונות שכולם ענינים שבין אדם למקום², לפי שזהו ("כבוד הא-ל") העיקר³ משא"כ כבוד האב והאם.

ובחינוך בשרשי המצוה דכיבוד אב ואם (מצוה לג)⁴ כתב "שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהי נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים, ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל

1) וכ"כ בפסוק שלפנ"ז (יב), נעתק בהערה 3. ובראב"ע שבהערה הבאה.

2) ועד"ז הוא בראב"ע פרשתנו (כ, א) בהקדמה לעשרת הדברות: בדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדו כאילו אינו מכבד השם (ואולי דברי הרמב"ן כאן הוא מדברי הראב"ע הנ"ל שם). ובכמה מקומות דחמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום – ראה אברבנאל שם בסופו. של"ה במס' שבועות (קצ, ריש ע"ב). ועוד.

3) צע"ק ממ"ש בפסוק שלפנ"ז "הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה (ראה ואתחנן ה, טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך". ולהעיר מאברבנאל כאן (ד"ה כבוד בתחלתו): וכבר יראה ממנו שהוא מהדברים שבין אדם לחבירו וכן הוא דעת הרמב"ן כי הוא בכבוד ההורים שהם היותר אהובים מכל שאר החברים. וראה לקמן סעיף ג.

4) וראה גם כלי יקר פרשתנו עה"פ (כ, יב).

כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבל זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ברוך הוא שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדה"ר ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שלולי הנפש שחננו הא-ל יהי' כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ית"ש⁵. הרי שלפי דברי החינוך מבואר (רק) שיש שייכות בין כיבוד או"א לכבוד הא-ל⁶, כי ע"י קביעת הכרת הטובה של אביו שהולידו, יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ברוך הוא⁸. ועפ"ז נמצא דעדיין אפ"ל כפי המובן מן הרמב"ם דגוף מצות כיבוד או"א הוי בין אדם לחבירו. ויש להעיר גם מהא דאשכחן שהאב יכול למחול על כבודו (קידושין לב, א). ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי"ח) דזה שהאב שמחל על כבודו וכבודו מחול הוא הטעם שאין מברכין על כבוד או"א לפי שאפשר למיעקרא לעשה.

מיהו, מלשון הרמב"ן אולי משמע, שכיבוד אב עצמו הוא בעיקר כבוד הקב"ה, "כי לכבוד הבורא צוה לכבוד האב המשתתף ביצירה", שמתעם זה מצות כיבוד אב ואם בעיקרה אינה

5) ראה גם תוס' (הדר זקנים) עה"פ.

6) וראה אברבנאל באופן אחר: יסוד המצוה הזאת הוא כדי שתהי' קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה ויסמוך עלי' כו' ולהיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שהוא עיקר כולל בתורה ולא יצויר מציאותו בלתי לכן הי' הדבור הזה מכלל הדבורים הה' האלקיים אשר בלוח האחד, ולא הי' מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.

קשורים לבורא ית"ש ותורתו, ועכשיו שניתנה תורה גם קיום מצוות אלו ה"ה כי "אנכי ה' אלוקיך" ו"לא יהיה לך אלקים אחרים"!

ודבר זה מתבטא בכל פרט: כאשר שומרים את "לא תגנוב ולא תרצח" בגלל ש"אנכי ה' אלוקיך", ולא כי כך מחייב השכל האנושי, אזי לכל לראש יקיימו זאת בכל מעמד ומצב. דכל דבר התלוי בהבנתו ובתפיסתו של האדם בעצמו, ואינו קשור בקב"ה – הרי הוא יכול להשתנות במאוד.

ואם היה השכל לבדו מחליט מהי מצוה ומהי עבירה, היה יכול להיות שהיה מבין ש"עבירה" היא "מצוה" ו"מצוה" היא "עבירה". שכך הוא טבעו של השכל האנושי, שמהפך בכל דבר כפי שנוח לו וכפי שייטב לו לפי ראותו. ובוודאי שכך הוא בדקות, שלולא צווי התורה היה מתיר לעצמו "לא תרצח" בדקות כ"מלבין פני חבירו ברבים", או חשש וספק גזל וכיו"ב.

ורק מכיון שאצל יהודי גם ציונים אלו הם חלק מהתורה, וקיומם הוא כי כן ציוה לו המלך, אשר "אנכי ה' אלוקיך" ו"לא יהיה לך אלקים אחרים" – ה"ה מקיימם מתוך קדושה ויראה ובקבלת עול מלכות שמים.

וזהו "העליונים ירדו לתחתונים" – שהדיברות "אנכי" ו"לא יהיה לך", שהם במהותן "עליונים", ה"ה "יורדים" ומטפלים גם בסוגיות של "לא תגנוב" ו"לא תרצח" – שאף המה יהיו לשם שמים.

ולאידך, "התחתונים יעלו לעליונים": גם כאלו שהם "תחתונים" ועבורם צריך לצוות ולהזהיר בקולות ולפידים וכו' אודות "לא תגנוב" ו"לא תרצח" – אף הם "יעלו לעליונים": גם עבורם נאמרו הדיברות "אנכי" ו"לא יהיה לך". דאף הם מחוייבים להתבונן ולעסוק בידיעת האלוקות, שזו היא החכמה הכי נעלית (כמו שכתב הרמב"ם בהקדמת ה"מורה נבוכים").

דזהו החידוש דמתן תורה, שמעשיו של כל איש ישראל יכולים וצריכים להיות קשורים עם רצונו של הקב"ה. לא מיבעי ענינים ד"אנכי" ו"לא יהיה לך", אלא אפילו אזהרות כמו "לא תגנוב" ו"לא תרצח" – בקיומם מתאחדים ומתקשרים עם מי שאמר והיה העולם.

בגדר מצות כיבוד או"א

יפלפל בשיטות המפרשים גבי חקירת המנ"ח אי הוי מצוה שבין אדם לחבירו או למקום / יעמיק בבאור מש"כ הרמב"ן דכיבוד ההורים הוי כבוד שמים מצד שותפותם ליצירת הולד, ויבאר הכיצד אינו בסתירה למש"כ המפרשים דאין שליטה ביד אחר מלבד הקב"ה / עפ"ז יסיק בענין החקירה הנ"ל

הכתוב היא דנוסף על כיבוד כל אדם, דבאדם אחר אין איסור אלא לצערו וכאן מצוה לכבדו, אם לא כיבדו אפשר דהיא רק מצות המקום ברוך הוא ולא בין אדם לחבירו, דבין אדם לחבירו אינו אלא במה שהוא שוה לכל אדם, אבל כאן הוא רק באביו ואמו, א"כ אינו אלא כמצוות שבין אדם למקום ברוך הוא. או דילמא כיון שהשם יתברך צווה זו המצוה בין אדם לחבירו, הוי בין אדם לחבירו ולא מהני תשובה אם לא שירצה את אביו ואמו. ע"כ. ועיין ג"כ בפי"מ"ש להרמב"ם (פאה פ"א מ"א) שמנאה למצוה זו בין מצוות שבין אדם לחבירו.

א

יקדים חקירת המנ"ח אי הויא מצוה שבין אדם לחבירו או למקום, וידקדק בדעת הרמב"ן בזה

בענין מצות כיבוד אב ואם חקר המנחת חינוך (מצוה לג) אי הוי ממצוות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו, וז"ל: ומצות עשה היא ככל מצוות שבתורה לענין תשובה, דתשובה מכפרת. ומ"מ אני מסופק, לפי המבואר בר"מ פ"ב מתשובה ה"ט ובש"ס (יומא פה, ב), דעבירות שבין אדם לחבירו לא מהני תשובה ולא יום הכפורים עד שירצה את חבירו, אם כאן במצוה זו של כיבוד דהוא נוסף, דגזירת

פנינים

דרוש ואגדה

שינה כהונה לקבלת התורה?

ויוצא משה את העם לקראת האלקים ישנו להם ישראל כל אותו הלילה, לפי שינה של עצרת עריבה והלילה קצרה כו' בא הקדוש ברוך הוא ומצאן ישנים כו', והי' משה מעורר לישראל כו' הה"ד 'ויוצא משה את העם לקראת האלהים' (יט, יז. שיר השירים רבה פ"א, יב, ב)

לכאורה הדבר תמוה ביותר, הרי ידועים דברי הר"ן (סוף פסחים) שבני ישראל ספרו את הימים והשתוקקו בכל לבם ונפשם לקבלת התורה, וא"כ איך אפשר שבלילה זו במקום להמתין בקוצר רוח ולהתכונן לקבלת התורה, הלכו לישון, ועד ששנתם ערבה להם?

ויש לבאר הדברים, דהנה ידוע שכאשר הנשמה נמצאת בגוף ה"ה מוגבלת בהשגות שיכולה להשיג. משא"כ בעת השינה כאשר מסתלקת מהגוף ועולה למעלה הרי יש ביכולתה להשיג השגות כאלו שא"א לה להשיגם כאשר הגוף ער (ראה מה שנתבאר בזה במאמר ד"ה כלילה ההוא ה"ת"ש סעיף א, ועוד).

ועפ"ז יש לפרש מה שישיראל הלכו לישון כלילה ההוא, מפני שחשבו שאין הכנה מתאימה יותר לקבלת התורה מאשר שהנשמה תעלה למעלה ותשיג השגות נעלות לאין שיעור.

אך מ"מ נחשב זה כחטא לגבי ישראל. כי תכלית מתן תורה היא לפעול שגם בדברים תחתונים גשמיים ובענייני עולם הזה ישכון ויחדור אור הקדושה, וע"כ הגם שבעת השינה היו משיגים השגות נעלות, לא הי' להם להתנתק מהגוף ולהשיג השגות, כ"א לעבוד עם הגוף ולהעלותו ולזככו שאף הגוף יהי' כלי להשגות קדושות.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1024 ואילך)

ה'יתרו' שבכל אחד

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים (יה, יא)

איתא בזוהר הקדוש (ריש פרשתנו סז, ב) שרק אחרי שהודה יתרו ואמר "גדול ה' מכל האלקים" הי' יכול להיות ענין מתן תורה. כי יתרו הוא "סטרא אחרא דאיהו סטר שמאלא", והיינו בחינת הקליפות שאינן צד הקדושה, וע"י שגם הוא הודה בגדולת ה' הי' שייך שייתן הקב"ה את התורה.

ועפ"ז יש לבאר הטעם לקריאת סדרה זו ע"ש יתרו, דלכאורה מכיון שמדובר בה על מתן תורה היו צריכים לקרוא בשם הקשור למתן תורה?

אלא שבזה הוראה לנו בדרך קבלת התורה:

כמו שמתן תורה הייתה רק אחרי שגם יתרו הודה על קיום הקב"ה, כמו כן באם רוצים לזכות לקבל את התורה ולהבינה כראוי, אין די בזה שהנשמה הקדושה שבטבעה רוצה לקיים רצון הקב"ה יש לה רצון לקבל את התורה, אלא על האדם לפעול בעצמו שגם גופו שמצ"ע נמשך ורוצה ב'מותרות' – דברים גשמיים וחומריים, גם הוא יודה ויסכים שצריך לקיים את רצון הקב"ה, וללמוד את התורה ולהבינה כראוי.

ורק אחרי שגם גופו הגשמי, ה'יתרו' שבכל אחד, 'מודה' ורוצה לקיים את רצון הקב"ה, אזי הוא כלי לקבלת התורה, ויוכל להבינה כראוי ולהצליח בזה.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1271 ואילך)